

“İNGİLTERE’NİN KÜRT POLİTİKASI”NIN VAN VİLAYETİNDEKİ ETKİLERİ (1919-1920)

* * *

THE IMPACTS OF BRITISHS’ KURD POLICY ON VAN PROVINCE (1919-1920)

K. Tuncer ÇAĞLAYAN*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı başladığında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması meselesinde hazırlıklı değildi. Bunun temelde iki sebebi vardı: birincisi savaşta esas hedefin Almanya olması ve ikincisi savaş öncesinde Almanya tarafından Osmanlı Devleti’nin müttefik olarak düşünülmemesi. Fakat İttihat ve Terakki Hükümeti, Almanya’nın müttefiki olarak savaşa iştirak edince itilaf grubu Osmanlı topraklarının geleceğini kendi aralarında taksim edecek uzun görüşmelere başlamış, 1916 baharında Sykes-Picot-Sazanov antlaşması ortaya çıkmıştır¹.

Bu paylaşım, Anadolu’nun doğu ve güneydoğusunu Fransa – İngiltere – Rusya arasında üçe bölmüştür. Musul vilayeti Fransa’ya bırakılırken Van vilayeti Rusya’nın payına düşmüştür. Her ne kadar savaş sonrası Osmanlı coğrafyasının paylaşımını ve emperyalist çıkarlar doğrultusunda “yeni Ortadoğu düzenini” kağıt üzerinde tesis etmekle beraber, savaşın bitiminde antlaşmanın uygulanmasını engelleyecek yeni şartlar ortaya çıkmıştır: İlk olarak, antlaşmanın baş aktörlerinden Rusya artık savaşta değildir ve Bolşevik yönetimi paylaşma karşısındır. Dolayısıyla, Doğu Anadolu ve Karadeniz ile Boğazlar ve İstanbul’un geleceği belirsizlik kazanmıştı. İkincisi, 1916’nın savaş şartlarında, ittifaklarının devamlılığı açısından Fransa’nın Musul talebi olumlu karşılanmakla beraber, İngiliz yönetimi gerek ekonomik ve gerekse stratejik sebeplerle Musul’u kendi nüfuzunda tutmak niyetindeydi. Üçüncüsü, Bolşevik yönetiminin uluslararası slogan haline gelmesinde büyük rol oynadığı ve Amerika Birleşik Devletleri’nin de desteklediği *ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi* “self-determination” prensibi paylaşım antlaşmalarıyla tezat teşkil etmekteydi. İngiltere şeklen de olsa bu prensibe ters düşmemek için yeni sömürge sistemleri arayışına girecekti ki “mandater sistem” bu ihtiyaçtan doğacaktı. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Osmanlı topraklarını paylaşım antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi, özellikle Çarlık Rusyası’nın payına düşen Boğazlar, Doğu Karadeniz ve Anadolu’nun geleceğinin netleştirilmesi gerekli

*Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Bu anlaşma ve diğer paylaşım görüşmeleri için bakınız Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Ankara, 1991, cilt III kısım IV s.1- 39. Osmanlı Devleti’nin paylaşılması fikri aslında yeni bir fikir değildi. Büyük güçler özellikle Çarlık Rusyası’nın girişimleri sonucu 19. yüzyılda bu meseleyi değerlendirmiş ancak kendi aralarında ki rekabet bir anlaşmaya imkan vermemişti. Bununla beraber Versay düzenini Almanya’nın tehdit etmesi üç büyük gücü, İngiltere, Fransa ve Rusya’yı, tarihte ilk defa bir araya getirmiş, bu beraberlik Osmanlı Devleti’nin paylaşımını hem mümkün hem de kaçınılmaz kılmuştu.

olacaktı. Hatta İngiliz yönetimi, Rusya'nın savaştan çekilmesi sonucunda oluşan yeni şartlar altında Fransa'ya bırakılan yerlerin de yeniden gözden geçirilmesini tartışmaya başlamıştı. Gerek Savaş Bakanlığı ve gerekse Dışişleri Bakanlığı ile Hindistan Bakanlığı'ndan özellikle Fransa'nın Suriye ve Kuzey Irak'ta Sykes-Picot antlaşmasında elde ettiği hakların İngiliz çıkarlarına aykırı olduğu düşüncesini içeren raporlar 1918 sonunda kaleme alınmaktadır. Buna bir örnek olarak İngiliz Genelkurmayı'nın *Britanya İmparatorluğu İçin Suriye'nin Stratejik Önemi* başlığını taşıyan raporu verilebilir. Raporda, Süveyş Kanalı'na ve Mısır'a olan yakınlığı ve Hicaz Demiryolu'nun üzerinden geçmesi sebebiyle Suriye'nin askeri açıdan büyük önem taşıdığı, Ortadoğu'daki İngiliz varlığının korunabilmesi için İngiliz nüfuzunda kalması gerektiği vurgulanmış, Sykes-Picot Antlaşması, Fransa'ya verdiği avantajlar yönünden tenkit edilmiştir².

Bu gelişmeler karşısında İngiltere 1918 sonu ile 1920 sonu arasında Osmanlı coğrafyasının belirsizlik kazanan bölgelerinin geleceğini tayin etmek için uzun bir mesai harcamıştır. Bu dönemde İngiliz yönetiminin tereddütler içerisinde girdiği görülür³. Doğu Anadolu'daki boşluğu doldurmak için bir Ermeni devleti tasavvur edilirken Musul vilayetinin geleceği konusunda farklı düşünceler birbirleriyle çatışmıştır. Londra'da ağırlık kazanan ilk görüş, Musul ve Van vilayetlerini de ihtiva eden Güneydoğu Anadolu'da Kürt devletçiklerinden oluşan bir federal Kürt devleti kurmak şeklinde belirdi. Büyük bir gücün desteği olmadan yaşaması imkansız görülen bu devletin "hamisi" İngiltere olacaktır⁴. Ancak bu düşüncenin gerçekleşmesi bazı sebeplerden dolayı mümkün olmayacaktır. İlk sıkıntı bütün Kürt aşiretlerin kabul edebileceği bir lider bulmakta yaşanmış ve aşiretler üstü bir lider bulunamamıştı. Ayrıca Ermenistan projesi ile Kürt projesi birbiri ile çatışma halindeydi. Tasavvur edilen Ermenistan'a bırakılması düşünülen topraklarda yaşayan aşiretler hristiyan Ermeni yönetimi altına girmeyi kabul etmediklerinden İngiltere'den hızla

² FO 371/3385/202912, 9 Aralık 1918 tarihli Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen Genelkurmayın Raporu. Ayrıca İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na hazırlanan 19 Aralık 1918 tarihli "Memorandum on French and Arab Claims in the Middle East in Relation to British Interests" (FO 371/3385/191682) ve 20 Kasım 1918 tarihli "Memorandum on Changes in the General International Situation since the date of the main British Commitments Regarding the Middle East", (FO 371/3385/191700) başlığını taşıyan raporlara bakılabilir.

³ Savaş sonrası dönemde İngiltere'nin Ortadoğu politikasının üç temel çalışma alanı vardı: İngiltere idaresindeki müslüman halkları isyan ettirmeyecek şekilde Osmanlı Devleti'ni küçültmek, Arap milliyetçiliğini kendi kontrolünde tutmak, Fransa'yı kendine tehdit olabilecek konumdan çıkarmak. Birbiriyle çatışan üç konuyu çıkarlarına en uygun şekilde nasıl çözümleneceğinin tartışmaları Londra'yı tereddütte bırakan ana sebep olmuştur. Fransız ve Arap taleplerini Britanya çıkarları açısından değerlendiren Dışişleri Bakanlığı'nun uzun bir raporunun özet kısmı bu tereddüdü çok güzel açıklamaktadır: *...Buraya kadar durum şu şekilde özelenelir: Eğer Arap Milliyetçiliğini desteklersek, Türkiye'yi (Osmanlı Devleti'ni) Britanya'ya karşı müslümanların daimi düşmanlığı riskini azaltmış olarak parçalayabiliriz. Dolayısıyla, Fransa'ya, yeni kazanılmış topraklarımız arasında kopukluk oluşturma fırsatı vermemiş, Mısır ve Hindistan arasında bir bağ kurmuş, İmparatorluğumuzun parçalarını birbirine bağlamış oluruz. Fakat diğer taraftan Arap hareketini başarısızlığa mahkum edip Suriye'nin Türk idaresinden Fransız idaresine geçmesine göz yumarsak müslüman tebaamız arasında Türk taraftarlığının güçlenmesine ve Arapların bize karşı kızgınlığına sebep oluruz. Fransa'nın bölgeye girmesi Araplarla olan diyalogumuzu koparabileceği gibi doğuda Fransa ile olan geleneksel rekabetimiz daha şiddetli olarak yeniden canlanacaktır. Fransa'nın talepleri ile Arapların taleplerini çıkarlarımızı uygun olarak nasıl uzlaştıracağımızın düşünülmeli geliyor.* Bk. FO 371/3385/191682, 19 Aralık 1918 tarihli "Memorandum on French and Arab Claims in the Middle East in Relation to British Interests".

⁴ Mim Kemal Öke, *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel'in Faaliyetleri 1919*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara 1988, s.114.

soğumaya başlamış, siyasî ajanlar mahallî halk tarafından vurulmaya başlanmıştı⁵. Halkın İngiliz idaresine karşı öfkesi bölgedeki İngiliz askerî yönetiminin sert tutumuyla artmıştı.⁶ Aleyhine gelişen bu cereyanı yumuşatmak ve mahallî halkın eğilimlerini lehine yönlendirmek amacıyla Londra Hükümeti, güneydoğu Anadolu'ya önce Binbaşı Noel'i (Mayıs - Eylül 1919) gönderecektir. Noel'i Yüzbaşı C.L. Wooley takip edecek, istenilen sonuca ulaşamayınca Albay G. Bell Eylül 1919'da bölgeye gelerek Noel'in başaramadığını gerçekleştirmenin yollarını arayacaktır⁷. Ancak Kürt aşiretlerini bir araya getirmekte başarılı olamayacağını gören İngiliz yönetimi ve özellikle Dışişleri Bakanlığı "bekle-gör siyasetine" müracaat edecek fakat 1919 sonunda Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un şahsî düşüncesi olan Güneydoğu Anadolu'yu Mezopotamya'dan (Irak) ayırmak, Musul'u ise Irak'a dahil etmek politikası Londra'da hakim olmaya başlayacaktır.⁸

İngiliz Nüfuzunun Yayılmasına Karşı Van Vilayeti'nin Uygulamaları

Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'da İngiltere'nin ağırlığı giderek artmış, bu artışa paralel olarak bölgedeki İngiliz bürokrasisi de yeniden yapılanmaya tabii tutulmuştur. 1919'a kadar İngiltere, Ortadoğu'daki politikalarını ya Kahire'den ya da Delhi'den yönlendirmekteyken Bağdat'ın kendi yönetimlerine geçmesinden sonra İngiliz bürokrasisinin yeni bölgesel merkezi olarak bu şehir seçilmiştir. Dolayısıyla Musul, sadece petrol kaynakları açısından değil aynı zamanda Bağdat'ın güvenliği için de önem kazanmıştır. Dikkat edilirse 1916 Sykes-Picot antlaşmasında Fransa'nun payına düşen Musul vilayetinin Büyük Britanya tarafından İngiliz nüfuz alanına düşmesi savaş sonrası düzenlemede sağlanacaktır.⁹

⁵ Öke, s.114.

⁶ Mün Kemal Öke, **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayını, İstanbul 1987, s.55-61.

⁷ Öke, **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti**, s. 98.

⁸ Öke, s.114. Bu tartışmalardan birinde, İngiliz Dışişleri Bakanlığı Siyasî İstihbarat Dairesi'nde çalışan Arnold J. Toynbee, Bağdat'taki İngiliz Siyasî Baş komiseri Albay A. T. Wilson'un Kuzey Irak'ta altmış kadar Kürt aşiret reisiyle Süleymaniye'de yaptığı toplantının sonuçlarını aktaran raporuna düştüğü nota İngiltere'nin bölgenin geleceği ile ilgili kararsızlığını ortaya sermektedir. Toynbee'nin düşüncesinde, mutasavver Kürdistan'ın Dicle Nehri'nin doğu kıyılarından başlayarak kuzey sınırını Diyarbakır- Sürt-Başkale olduğunu ve iki ana kısma ayrıldığını not etmiştir. Birinci bölge, kuzeydoğunun dağlarında yaşayan aşiretler bölgesi, ikinci bölge ise yerleşik halkın yaşadığı ve zengin ycr altı ve yerüstü kaynaklarına sahip Kifri, Kerkük ve Erbil'den oluşan güney bölgesiydi. Toynbee'ye göre bu iki bölgenin ayrı ayrı ele alınması kaçınılmazdı. Birincisinde egemen olması gereken sistem aşiretlerin otonomiye sahip olmasını gerektirirken ikinci bölgenin Irak'a benzer şekilde doğrudan İngiliz yardımı ile yönetilmesi gerekiyordu. Toynbee, Kürdlerin Irak'a dahil edilmeye karşı oldukları yönünde bölgeden çok sayıda rapor geldiğini belirterek şu formülü de tartışmaya açıyordu: İki bölgeyi de ihtiva eden millî Kürt devleti kurmak fakat istenilen yerlerde aşiretlere otonomi verirken diğer yerlerde doğrudan İngiliz idari yardımı yapmak. Dolayısıyla Albay Wilson'un da paylaştığı, Kürt bölgesinin Irak içinde İngiliz idaresi altında tutulması düşüncesini eleştirmektedir. Toynbee'ye göre, İngiliz Hükümeti'nin genel politikası, çeşitli oranlarda İngiliz "yardımı" alan bağımsız millî devletler kurmaktır. Ya mahallî İngiliz idarecileri Londra'nın görüşlerine paralel hareket etmesi sağlanmalı ya da bölgedeki halkların taleplerini dikkate alacak yeni bir komite (central British authority), İngiliz Hükümeti'nin Mezopotamya, Kürt bölgesi, Körfez şeyhlikleri ve diğer mahallî bağımsız devletlerle olan ilişkilerinden sorumlu olmalıydı. Bk. FO 371/3385/201560, 7 Aralık 1918, Hindistan Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na 4 Aralık 1918 tarihli Bağdat Baş Siyasî Komiseri'nin raporu. Toynbee'nin notu 12 Aralık 1918 tarihini taşımaktadır.

⁹ Öke, **Musul Meselesi Kronolojisi**, s.34.

Van o dönemde de Türkiye ile İran arasında önemli bir sınır vilayetidir¹⁰. Mondros Mütarekesi sonrasında İran, Kafkasya ve Musul bölgesinde meydana gelen hareketlerden Osmanlı Hükümeti genellikle Van Valiliği aracılığı ile istihbarat almış, politikalarını buradan gelen bilgiye istinaden oluşturmuş ve yine Valilik kanalıyla bölgede politikasını uygulamaya çalışmıştır. Bu çalışmaya konu olan dönemde Van'a iki ismin valilik yaptığı görülmektedir: Mithat ve Haydar Beyler. Özellikle Haydar Bey'in valilik yaptığı dönemdeki yazışmalar bölgedeki olaylara ışık tutmaktadır¹¹.

İngiltere bölgede kalıcı olmayı plânladığından aşiretler üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Van ve çevresinde bulunan aşiretler genellikle Osmanlı Devleti'ne sadık kalmıştır. Haydar Bey'in İran sınır bölgesine bilgi toplamak üzere gönderdiği ulemadan Pir Sağı'nın raporuna göre bütün Kürtlerle beraber Simko'nun¹² Osmanlı Devleti'ne sadık kalacağı hatta bunun için bir misaknâme verdikleri ifade edilmektedir¹³. Yine bu kişinin raporunda İngiliz nüfuzunun İran'da azaldığı, İran halkının İngiliz askerî ve sivil personeline hürmet etmedikleri gibi zarar vermeye başladıkları bildirilmektedir. Buna örnek olarak Tebriz'e gelen bir İngiliz bölüğünün ve Çolga'da bulunan İngiliz taburunun güneye, daha güvenli bir yere çekildikleri söylenmektedir¹⁴.

Britanya Hükümeti'nin tasavvur ettiği Kürt devletinin kurulabilmesi için bölgedeki aşiretlerin desteği gerekliydi. Bunun farkında olan İngiliz Dışişleri Bakanlığı aşiret reislerini elde etmeye çalışmıştır¹⁵. İngiliz idaresinin üzerinde önemle durduğu aşiret reislerinden

¹⁰ Eyalet statüsü Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu'na (1926) kadar devam eden Van'ın iki sancağı vardı: Van ve Hakkari. Van sancağının beş kazası; Merkez, Erciş, Şıtak, Adilcevaz ve Gevaş, Hakkari'nin ise altı kazası; Merkez, Çölemerik, Mahmudi, Şemdinan, Gevar ve Hoşab. Bk. **Memâlik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği**, Dahiliye Nezaret-i Sicil-i Nüfus İdare-i Umumiyesi Müdüriyeti, İstanbul, 1330, s.26.

¹¹ Haydar (Vancer) Bey, Tevfik Paşa Kabinesi zamanında Aralık 1918'de Van valiliğine atanmıştır. 18 Ağustos 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından valilikten alınacaktır. Kendisinin görevden alınması Van'daki askerî ve idarî personel üzerinde ve Erzurum'da bulunan 15. kolordu komutanı ve 3. ordu müfettiş vekili Kazım Karabekir Paşa tarafından üzüntüyle karşılanmıştır. Van'daki 11. Kafkas tümeni komutanı Yarbay Cavit Bey, Haydar Bey'in kişiler üzerindeki etkisi ve iyi idaresiyle İngilizlerin henüz vilayete giremediklerini, kendisinin Van'dan ayrılmasının İngilizlerin lehine sonuçlar doğuracağı kaygısını taşıyordu. Kazım Karabekir Paşa da bu durumu göz önüne alarak yeni bir vali gelinceye kadar Van'da olağanüstü tedbirler alma yoluna gitmiştir. Van'dan sonra Halıbar Bey bir süre Elazığ valilikliği yapmış, Meclis-i Mebusân'a Van millî vekili olarak katılmış, İstanbul'un işgalinden sonra önce Beirut'a sonra da Ankara'ya 30 Nisan 1923 gelerek T.B.M.M.'ne katılmıştır. Bk. Kamil Erdemli **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi İstanbul 1975, s. 166-168.

¹² Asıl adı İsmail Ağa Alihanî olan Simko ya da Simiko İran tebaasından ama Osmanlı Devleti'ne sadık kalmış aşiret reisidir. Simko isminin Rus işgali zamanında Ruslar tarafından verildiği bilinmektedir. Bk: Mehmet Çevik "Armenian Activities in Van after 1918" **International Symposium on the Recent History of Van**, 2-5 Nisan 1990, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayını, Ankara, 1994, s.50, dn.10.

¹³ BOA: DH-KMS 50-3/25:33, 21 Mayıs 1335 (1919) tarihli Van Valiliği'nden Dahiliye Nezaretine şifre telgraf.

¹⁴ Aynı belge.

¹⁵ Siyasi Komiser Wilson, Süleymaniye'de görüştüğü aşiret reislerine, Binbaşı Noel'in de yardımıyla Kuzey Irak'ta Şeyh Mahmut liderliğinde Kürt federasyonu kurma düşüncesini kabul ettirdiğini ve aşağıdaki ifadeleri içeren bir deklarasyonu imzaladıklarını raporunda ifade etmiştir:

Majestelerinin Britanya Hükümeti tarafından ilân edilen, Türk baskısından doğu halklarını kurtarmak ve bağımsızlıklarını kazanmada yardım sağlamak amacı doğrultusunda Kürdistan halkının temsilcileri olan biz, Majestelerinin Ülkümeti'nden Kürdistan'ı birimcesi altına almasını ve sahip olacağı avantajlarından mahrum kalmamak için Irak'a bağlanmasını istiyoruz; Mezopotamya'daki yüksek komiserden, Britanya Hükümeti'nin koruması altında halkımızın barış içinde gelişmesini sağlayacak yardımcılarıyla beraber bir temsilci göndermesini talep ediyoruz. Eğer

birisi de Seyyid Taha'dır. Haydar Bey, ailesi İran'da Simko'ya sığınan Taha'nın pek çok vaat karşılığında Britanya Hükümeti hesabına hareket etmeyi kabul etmeyince *devletler arasında ifa-ı fesad iden muzırr bir şahıs* suçlamasıyla Londra'ya veya bir başka yere nakledildiğini bildirmiştir¹⁶.

Mahallî İngiliz yönetimi, Maku Serdarı'na sekiz süvari ve iki subay göndererek Serdan Ermeniler ile barıştırıp, Azerbaycan ve Van'a yol açmaya çalışmıştır¹⁷. Osmanlı Devleti'ne sadık kalan aşiret reisi Simko İsmail Ağa'nın Maku Serdarı'nın kardeşi Sâlâr'ı tutuklatması sayesinde İngilizlerin bu amacına ulaştığı anlaşılmaktadır. Simko ayrıca Maku Serdarı'nın tasarrufu altındaki Rumiye'ye taarruz ederek zapt etmiş ve bu taarruzuna muhtemelen Van civarındaki Osmanlı aşiretlerinden bir kısmı da katılmıştır¹⁸. Vali Haydar Bey bu meselenin daha fazla büyümesini engellemek amacıyla Simko'ya nasihatlerde bulunmak ve Osmanlı aşiretlerinden kaşan olup olmadığını anlamak için *umum aşâire muhterem ve nâfiğ-ül-keîâm olan Mutî'ullah Beyi* görevlendirdiğini, aşiretlerin iştiraki söz konusu ise gereken tedbirleri alacağını belirtmiştir¹⁹.

Vilayet Sarayı'nda aşiret reisleriyle bir toplantı yapan Haydar Bey, İngilizlerin özellikle Binbaşı Edward Noel'in, Kürt devleti propagandalarına dikkat çekmiş, bu devletin kurulması halinde büyük hıristiyan güçlerin ve Ermenilerin, tasavvur edilen Kürt devletinin yaşamasına müsaade etmeyeceklerini ve Kürtlerin menfaatlerinin ancak Osmanlı Devleti'nin himayesinde korunabileceğine reisleri ikna etmiştir²⁰. Vilayet merkezi ile Maku arasında kalan bölgedeki bütün aşiretlerin faaliyetlerini takip etmek için bir haber alma düzeni kurmuştur²¹. Musul Araplarının, Hindistan ve Afgan müslümanlarının İngiltere'nin islam dünyasını parçalamak niyetini anladıkları için Britanya'ya isyan ettiklerini, ancak müstakbel Kürt devleti yönünde gayret gösteren İngiliz idaresinin bu niyetini bazı Kürt reislerinin anlamadığını ifade eden Haydar Bey, mahallî İngiliz idaresi ile temasta olan Seyyid Abdulkadir Efendi'yi buna örnek göstermiştir. Bu kişiyi *hâl-i hyânet* ile suçlayan Ali'nin şu ifadeleri dikkat çekicidir:

...Herkesin milliyetini sevmesine ve itlâsına çalışmasına bir şey denilemez. Van ve civarının bizden nez'î mukarrer ise müstakbel Kürt hükümetine verilmesini her müslüman tercih eder. Ve fakat vaziyet anlaşılmadan bi'n-netice hurûc-ı ale's-sultân demek olan bu gibi harekât ve teşvikâta karşı da i'ğmâz idilmemek icab eder. Abdulkadir Efendi haris ve mağrur olduğu kadar akılsız bir heriftir²².

Majestelerinin Hükümeti bize yardım ve koruma sağlarsa emir ve tavsiyelerini kabul edeceğiz." FO 371/3385/201560, 7 Aralık 1918, Hindistan Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na 4 Aralık 1918 tarihli Bağdat Baş Siyasi Komiseri'nin raporu.

¹⁶ BOA: DH-KMS 50-3/25:35 21 Mayıs 1335 (1919) tarihli Dahiliye Nezareti'ne telgraf. Ayrıca bakınız DH-KMS 50-3/:13 15 Haziran 1335 Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf. Bu telgrafında Vali Haydar Bey Seyyid Taha'nın Londra'ya gönderilmek üzere Bağdat'a sevk edildiğini bildirmiştir.

¹⁷ BOA: DH-KMS 50-3/25:40 3 Haziran 1335 tarihli Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

¹⁸ Aynı belge.

¹⁹ Aynı belge.

²⁰ BOA: DH-KMS 50-3/25:41 15 Haziran 1335 tarihli Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

²¹ Aynı belge.

²² BOA: DH-KMS 50-3/25:43 2 Temmuz 1335 tarihli Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

Bölgedeki İngiliz propagandası ile ilgili somut bilgiler de Valilik tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Buna bir örnek Osmanlı Devleti'ne sadakatlerini sağlamada başarılı olduğu Oramar ve Diri aşiretlerinin reisleri Sino Ağa ile Rüstem Bey'in, Haydar Bey'e teslim ettiği İngilizlerin İmadiye siyasi hakiminin Farsça beyannamesidir. Bu beyannamede siyasi hakim, İngiltere'nin Paris Barış Konferansı'nda Kürtlerin bağımsızlığı için bütün gücüyle çalıştığı halde Kürtler tarafından yanlış anlaşıldığını, kendisinin bütün aşiretlerin sorularına cevap vermeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu beyannamenin pek etkili olmadığını Haydar Bey telgrafına not düşmüştür²³. Bununla beraber İngiltere'nin Seyyid Taha'yı beylik vaadi ile top, mitralyöz, iki bin mavzer ve külliye miktarda para karşılığında kazandığını, yakında Taha'nın devlet aleyhine çalışmaya başlayacağı da haber verilmiştir²⁴. Şemdinan'dan gelen raporlara göre Seyyid Taha, İngilizlerden yirmi altı bin lira ve bir miktar tüfek ve cephane almış, Şemdinan'ın Nuşar karyesine ve biraderi Muslihiddin de merkez kazaya gelmiştir. Taha, Kürt reislerine İngiltere'ye tabiiyet için mazbata imzalatırmak istemiş ancak Oramar ve Roşki aşiretleri teklifi reddetmiştir²⁵. Ayrıca 11-12 Haziran gecesi Revanduz'dan bir İngiliz memur ile bir telgraf memuru ve bir Arap jandarması Şemdinan merkezine gelerek Seyyid Muslihiddin'c bir gece misafir olmuş, görünüşte telgraf hattı keşfi için gelmekle beraber asıl amaçlarının Şemdinan'a kaymakamlık teklifi ile Muslihiddin'i kazanmak olduğunu Haydar Bey rapor etmiştir²⁶. Raporunun devamında Vali, Seyyid Muslihiddin'in devlete zahiren sadık olduğunu, eğer bir daha Şemdinan'a İngiliz memuru gelir ve maiyetinde Arap reisleri getirir ise jandarma zoruyla vilayet haricine çıkarılması için mutasarrıf ve kaymakama emir verdiğini aktarmaktadır. Bölgedeki İngiliz ajanlarının faaliyetlerinin artması karşısında Vali İstanbul'a iki teklifte bulunmuştur:

1. Seyyid Taha'nın Nesturiletle ilişkisi vardır ve bu ilişkiden bazı aşiretler çok rahatsızdır. Bu rahatsızlığı kullanmak ve aşiretleri Taha'nın aleyhine çevirmek.

2. Osmanlı ordusundan firar etmiş ve Van'a sınır olan İran topraklarındaki Simko'nun yanına sığınmış olan 400 kadar küçük rütbeli subay ve cri genel aftan yararlandırılarak jandarmaya kaydetmek ve yarısını Şemdinan'a göndermek; böylece *hükümetin o cibete külliye kuvvet göndermesi hasebiyle mütereddid bulunan aşâirin alenen Seyyid Taha'ya muhalefelerini temin etmektir*²⁷.

Bölgedeki aşiret reisleriyle Bayezid'ta bir kez daha görüşüğünü ve bu aşiretlerin devlete sadakatini temin ettiğini bildiren Haydar Bey, yeni tekliflerde bulunmaktadır: Vali, Nahçıvan'daki müslümanları Ermeniler aleyhine ayaklandırabileceğini ve bunda büyük fayda görülebileceğini, ayrıca Zaho, Dahok, ve İmadiye Kürt aşiretlerinin şahsıyla olan yakın bağı neticesinde İngiltere aleyhine ayaklandırılabilceğini ve bunun da daha güneyde İngiltere aleyhinde isyan eden Arap aşiretlerinin cesaretini artırabileceğini ifade etmektedir²⁸. Bu tekliflerin Dahiliye Nezareti'nden onay alıp almadığı belli olmamakla

²³ BOA: DH-KMS 50-3/25:45 15 Temmuz 1335 tarihli şifre telgraf.

²⁴ Aynı belge.

²⁵ BOA: DH-KMS 50-3/25:6 22 Haziran 1335 tarihli şifre telgraf. Haydar Bey'e gelen raporlar 11, 17 ve 18 Haziran 1335 tarihli'dir.

²⁶ Aynı belge.

²⁷ Aynı belge.

²⁸ BOA: DH-KMS 50-3/25:10 22 Haziran 1335 tarihli şifre telgraf.

beraber Haydar Bey'in çalışmalarında başarılı olduğu, Hakkari ve civarındaki aşiretlerin genellikle Osmanlı Devleti'ne sadık kaldıkları anlaşılmaktadır²⁹.

İngilizlerin Van sınırında işgal kuvvetleri olmamakla beraber İmadiye, Revanduz ve Zaho'da siyasi hakimleri vardı. Bu merkezlerdeki Osmanlı idarecilerinin gösterdiği uyuma rağmen İngiliz yetkilileri, aşiretleri devlet aleyhine ayaklandırmak için her türlü yola başvuruyordu. Bunların arasında aşiret reislerine "tahriknâmeler" göndermek, Seyyid Taha'ya Cezire ile Rumiye arasında beğlik vaat etmek, külliye miktarda para, silah ve cephane vermek, Simko'yu Osmanlı hududuna taarruz ettirmeye çalışmak vardı³⁰. Haydar Bey, bölgedeki İngiliz yetkililerin çalışmalarının İngiliz hükümetince tasvip edilmediğinden emin olmadığını ama tasvip görüyorsa *bugün her şeyi yapabilecek mevkiinde bulunan İngiltere'ye bu kadar süflüperverliğin yakışmadığını, eğer tasvip etmiyorsa bölgedeki ajanlarının adı komitacılar gibi davrandığını ve bunun engellenmesinin gerekliliğine* dikkat çekmiştir³¹. Seyyid Taha'nın Osmanlı Devleti'nin aleyhine ayaklanmasını, Erbil'den Van'a kadar olan bölgedeki aşiretlerin büyük kısmının kınadığını, İngiltere'nin buna mukabil bir taraftan bütün aşiret reislerine 170 rupi maaş teklif ederken diğer taraftan Erbil ve diğer yerlerde camilerin çoğunu salgın hastalık bahanesiyle ibadete kapatarak halkın bir araya gelmesini, dolayısıyla haberleşmelerini ve ortak hareket etmelerini engellemeye çalıştığını Haydar Bey İstanbul'a aktarmıştır³².

Bölgedeki İngiliz idaresi mahalli Osmanlı otoriteleri ile uzlaşmazlık esasına dayanan bir ilişkiye girmiştir. Şemdinan kazasının yeni kaymakamı henüz Van'da iken Revanduz'daki İngiliz siyasi hakimi kendisine telgraf çekerek, Van'da kalıp kendisinden emir beklemesini bildirmiş, Haydar Bey bunu, Şemdinan'ın, hatta Van'ın da doğrudan İngiliz idaresi altına girdiği sonucunun çıkarılabileceği şeklinde yorumlamıştır³³. Kaymakamın hastalığını bahane ederek Şemdinan'a hareket etmemesi üzerine, Haydar Bey mutasarrıf vekilini 20 askerle kazaya göndermiş ve İngiliz siyasi memuruna, İstanbul Hükümeti'nden emir almadıkça Şemdinan'ın boşaltılmayacağını bildirmesi için görevlendirmiştir. Dahası Haydar Bey İngilizler kazayı işgal ederse silahla karşı konulması talimatını da vermiştir³⁴. Bu bilgiyi alan Dahiliye Nezareti böyle bir durumun mümkün olamayacağını, eğer İngiltere'nin işgalini genişletme isteği varsa bunu İngiliz Yüksek Komiserliği vasıtasıyla Bâb-ı Aliye bildirmesi gerektiğini, İngiliz görevli ile kaymakamın birbirlerinin diline vakıf olmalarından doğan bir yanlış anlama olmasının muhtemel olduğunu Valiye bildirdi³⁵. Dahiliye Nezareti Van Valiliği'nden durumun yeniden araştırılmasını isterken aynı zamanda Hariciye Nezareti'ne de bu gelişmeyi aktararak

²⁹ BOA:DH-KMS 50-3/25:49 Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf, alınış tarihi 23 Temmuz 1335. Haydar Bey, bu telgrafında İngiliz subayların, Simko İsmail Ağa'ya Osmanlı Devleti'nin barışı kabul etmediği, savaşın devam edeceği ve Enver Paşa'nın Azerbaycan'ı zapt ettikten sonra Hıoy ve Selmas'ı ele geçireceğini aktardıkları ve bu suretle Simko'yu "ziya-ı mevki" endişesine" düşürerek Osmanlı Devleti aleyhine kıskırtmak istediklerini de aktarmaktadır.

³⁰ BOA:DH-KMS 50-3/25:59 15 Temmuz 1335, Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

³¹ Aynı belge.

³² BOA:DH-KMS 50-3/25:64 Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

³³ BOA:DH-KMS 50-3/25:61 24 Temmuz 1335, Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

³⁴ Aynı belge.

³⁵ BOA:DH-KMS 50-3/25:53 23 Temmuz 1335, Dahiliye Nezareti'nden Van Valiliği'ne şifre telgraf.

Ayrıca bakınız BOA:DH-KMS 50-3/25:52/1.

Komiserlikten gergeğinin sorulmasını istedi³⁶. Yine 24 Temmuz'da Dahiliye Nezareti Haydar Bey'e *memurin-i mülkiye bu misillü tebligâtı ancak merci'lerinden telakki edebilirler* diyerek İngiliz siyasi memurunun talebini yenilemesi durumunda "nazikane bir protestonun" Valilikçe yapılmasını bildirmiştir³⁷. Nitekim Vali Haydar Bey, yaptırdığı tahkikatta İngiliz memurunun görev yerinin İzmir'e aktarıldığı haberini alarak durumu Nezarete ilemiştir³⁸. Görünce o ki durumdan muhtemelen haberdar olan İngiliz Hükümeti, bölgedeki görevlilerinin keyfi sayılabilecek bu tavrından dolayı Revanduz'daki siyasi memurunu buradan çekmiş ve mesele bu şekilde kapanmıştır.

İngiltere'nin kendi himayesi ve hizmetinde bir "Kürt Devleti" kurma çalışmalarını başarısız kılmak ve aşiretlerin sadakatini korumak için bölgedeki askerî kuvvetlerin artırılmasının yanı sıra bazı aşiret reislerine nişanlar ve hediyeler verilmesi Vali Bey'e göre faydalı olacaktır. Dahiliye Nezareti, Hariciye ve Harbiye Nezaretlerine, Hakkari ve civarındaki Kürt aşiretlerinin görünüşte Osmanlı Devleti'ne sadık olmakla beraber bir yandan İngilizlerin çok miktarda para dağıtılmaları, diğer yandan bölgedeki Osmanlı askerî gücünün azlığı münasebetiyle gizli olarak Seyyid Taha'ya uyduklarını³⁹, bu sebepten dolayı Harbiye Nezareti'nden bölgeye bir bölük askerini ivedilikle sevkını rica etmiştir⁴⁰. Haydar Bey'in, İngilizlerle işbirliği yapan Seyyid Taha'nın kardeşi Muslihiddin Efendi'ye mir-ül-ümeralık verilmesini teklif ettiğini görüyoruz⁴¹. Ali'ye göre bu unvan Taha'dan sonra Muslihiddin'in de İngilizlerin tarafına geçmesini engelleyecek, böylece Taha'ya karşı önemli bir başarı kazanılacaktı. Dahiliye Nezareti 8 Ağustos'ta bu teklifin özellikle Şemdinan civarındaki İngiliz propagandasına karşı etkili olup olmayacağı hakkında Van'ın yeni valisi Midhat Bey'den görüş istemiştir⁴². Midhat Bey olumlu cevap vererek Haydar Bey'in uygulamalarına devam edeceğinin işaretini vermiştir. Midhat Bey bir adım daha ileri gidip Muslihiddin'e ve diğer bazı aşiret reislerine münasip miktarda aylık maaş vermeyi teklif ederek reislerin ve halkın devlete sadık tutulmasının sağlanabileceğini bilmiştir⁴³.

Bu konunun Dahiliye Nezareti tarafından Sadaret'in dikkatine sunulduğu görülmektedir. Dahiliye Nezareti'nin yazısında, Van civarındaki aşiretlerin Osmanlı Devleti'ne genellikle sadık kaldıkları ancak İngiltere'nin bölgedeki ajanları vasıtasıyla aşiret reislerine büyük paralar ve vaatler vererek onları devletin aleyhine çevirmeye çalıştığını, bunu önlemek için eski Van valisi Haydar Bey'in teklifi olan, reislere bazı unvanlar

³⁶ BOA:DH-KMS 50-3/25:56 25 Temmuz 1335 Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne.

³⁷ Aynı belge.

³⁸ BOA:DH-KMS 50-3/25:61 24 Temmuz 1335, BOA:DH-KMS 50-3/29:9 31 Temmuz 1335. Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne 24 Temmuz 1335 tarihli şifre telgraf.

³⁹ BOA:DH-KMS 50-3/25:65/1.

⁴⁰ Aynı belge.

⁴¹ BOA:DH-KMS 50-3/29:9 31 Temmuz 1335, Dahiliye Nezareti'nden Van Vilayeti'ne şifre telgraf, Haydar Bey'in telgrafının zeyli.

⁴² Aynı belge. Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin İrtihatçı Valileri tasfiye etmek amacıyla atadığı valilerden olan Midhat Bey'in Van'a atanması Ağustos 1919'ta olmasına rağmen görevinin başına gelmesi Eylül sonunu bulmuştur. Bunun sebebi, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni Valiye duyduğu güvensizliği. Midhat Bey, Erzurum'da Karabekir tarafından incelendikten ve Mustafa Kemal Paşa ikna edildikten sonra 18 Eylül 1919 tarihinde Van'a hareket edebilecektir. Firdeha **Milli Mücadelede Vilayetler**, s. 168-170.

⁴³ BOA:DH-KMS 50-3/29:9/1, 11 Ağustos 1335/1919, Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

verilmesi ve maaş bağlanmasının çok faydalı olacağı aktarılmaktadır⁴⁴. Bu iş için hükümetten şimdilik beş bin lira tahsisat ile bazı reislere Haydar Bey'in teklif ettiği unvanların verilmesi için gerekli işlemlerin süratle yapılması istenmektedir. Dahiliye Nezareti, Seyyid Muslihiddin'e Mir-ül-ümeralık verilmesinin, Oramar Reisi Simko İsmail Ağa'ya ve Şemdinan çşrafından Oğuzhan, Behram, Seyyid Emin ve Dereği reisi Tahir ve Sultan Ağalının beşinci rütbe Mecidi nişanıyla taltiflerinin bölgede devlete olan sadakatın korunmasına yardımcı olacağını ifade etmektedir⁴⁵.

Sadaret'e sunulan benzer bir taktirde Simko İsmail Ağa'nın Şekak aşireti reisi olarak sadece kendi aşiretinin değil, İran-Osmanlı sınırının iki tarafında bulunan aşiretlerin üzerinde büyük nüfuz sahibi olduğu, savaş sırasında Osmanlı ordusuna büyük hizmetlerde bulunduğu, İran'a gidip gelen Osmanlı tebaasına kolaylıklar gösterdiği, Osmanlı Devleti'ne sadakatini ve hizmetini koruyacağını bildirdiği, dolayısıyla diğer reislerin arasında tebliğ edilmek üzere *üçüncü rütbe-i Mecidi* verilmesi teklif edilmektedir⁴⁶. Ek teklif olarak aşiret reislerinden Mekki nahiyesi müdürü ve Kavaş kaymakam vekili olan ve devlete büyük sadakat ve hizmetiyle meşhur Muti'ullah Bey'in *dördüncü rütbe-i Osmanî nişanı* ile taltifi yer almaktadır⁴⁷. Nitekim Muslihiddin Efendi'nin Mir-ül-ümeralık, Oğuzhan, Behram, Seyyid Emin, Simko İsmail Ağa, Tahir ve Sultan Ağalının *beşinci rütbe-i Mecidi nişanı-ı zışanlaryla taltiflerini* Sadaret kabul etmiştir⁴⁸. Bu taltiflerin özel olarak ismi geçenlere bildirilmesi Vali Bey'den rica edilmişti.

Sabık Vali tarafından başlatılan, Dahiliye Nezareti ve Sadaret'in onayıyla Midhat Bey tarafından devam ettirilen bu uygulamanın olumlu sonuç verdiği anlaşılmaktadır. Seyyid Muslihiddin'e Mir-ül-ümeralık ve diğerlerine nişanlar verilmesinden sonra Midhat Bey, Dahiliye Nezareti'ne şu olumlu gelişmeyi bildirmiştir: Seyyid Taha, Valiliğe bir adamıyla mektup göndermiş, savaş sırasında yüz bin lira civarında servetinin mahvolması, maddi sıkıntı içerisinde bulunması, eski valilerin de kendisine yardımcı olmaması gibi sebeplerin sonucunda İngilizlerle temas kurmak zorunda kaldığını belirttikten sonra hükümetin emirlerine harfiyen uyacağını ve devlete olan sadakatini daima koruyacağını ifade etmektedir⁴⁹. Ayrıca kendisinin kardeşi ile birlikte bölgedeki aşiretler üzerinde nüfuz sahibi olduğunu, bu nişanlardan ve maaştan mahrum bırakılmasının kendisini "üzceğini" ifade ederek şahsına da maaş bağlanması halinde devlete sadık kalacağını işaretini vermektedir. Bu durumu İstanbul'a bildiren vali, Taha'ya *dördüncü rütbe-i Osmanî nişanı* ve savaş zamanındaki zararı dolayısıyla bir defaya mahsus olmak üzere kafi meblağ para ve beş-altı yüz kuruş miktarında maaş tahsisi ile Şemdinan aşiretlerine "tohumluk ve iâşe mukabili

⁴⁴ BOA:DH-KMS 50-3/29:8/1-8/2. 2 Teşrin-i Sani 1335 (2 Kasım 1919) tarihli Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e taktir.

⁴⁵ Aynı belge.

⁴⁶ BOA:DH-KMS 50-3/29:15/1 23 Teşrin-i Sani 1335 (23 Kasım 1919) tarihli Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e taktir.

⁴⁷ Aynı belge. Vali Midhat Bey'in konuyla ilgili yazısı için Bk BOA:DH-KMS 50-3/29: 19 Teşrin-i Sani 1335 Van Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf.

⁴⁸ BOA:DH-KMS 50-3/29:14/1 26 Teşrin-i Sani 1335 (26 Kasım 1919) tarihli Dahiliye Nezareti'nden Van Valiliği'ne şifre telgraf.

⁴⁹ BOA:DH-KMS 50-3/29:17/1 6 Kanun-ı evvel 1335 (6 Aralık 1919) tarihli Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e taktir. Midhat Bey Çölemerik ve Şemdinan kazalarından gelen raporlarda Seyyid Muslihiddin Efendiye ve diğer reislere maaş ve nişan verilmesinin olumlu büyük bir etki yaptığını, Muslihiddin'in kardeşi Seyyid Taha'ya mektup yazarak Devlet-i Aliyye'ye sadık kalması için nasihat ettiğini bildirmiştir Bk BOA:DH-KMS 50-3/29:12.

olarak birkaç bin kilo zahire verilmesinin mucib-i faide olacağını” nezarete teklif etmiştir. Teklifi uygun bulan nezaret konuyu Sadaret’e aktararak kabul edilmesini istemiştir⁵⁰.

Olumlu gelişmelere rağmen Vali Midhat Bey’in 8 Şubat 1336/1920 tarihli telgrafından bu meselede İstanbul’un yeterli hassasiyeti göstermekte başarısız olduğu anlaşılıyor. Telgrafında Vali, bu konudaki belirsizlikten duyduğu üzüntüsünü şu şekilde ifade etmiştir:

...bazı rüesaya nişanlar ve diğer bazılarına da iltizamat hasebiyle nakden birer miktar para verilmek üzere tahsisat-ı münevvereden bir miktar havale itası mukerreren istirham olunmuştur. Vilayet ve hatta devletçe maddi-manevî faide ve menafi’ tevliid edeceği şüphesiz olan bu ve emsali bazı maruzatın tervicinden sarf-ı nazar ve la ve neam bir cevaba bile layık görülmemiş, vilayette bir takım mevâd-ı milliye de müşkülatta bırakmış ve herhalde vaziyet-i vilayet itibarıyla zaruret-i gayr-i hali bulunmuştur. Binaenaleyh, mezkur telgraf namelerinin ve bilhassa 30 Teşrin-i Evvel 1335 ve 26 Teşrin-i Sani 1335 tarihli şifrelerin mütalaa buyrularak maruzat-ı vakiyaya göre bir hatt-ı hareket tayinine medar olacak bir cevab-ı kâfi iradesine ve memursuz ve jandarmasız ve parasız idaresine çalışılan ve ihtiyacâtı her yerden ziyade bulunan bu vilayet umurunun da lütfen nazar-ı dikkate alınarak hususat-ı mümkünede mazhar-i muavenet-i samileri olmasına müsaade buyurulmasını ehemmiyetle istirham ederim⁵¹.

Valiliğin bu telgrafi üzerine nezaret tekrar yazarak konuyu Sadaret’e hatırlatmıştır⁵². Nihayet Simko İsmail Ağa’ya üçüncü rütbe-i Mecdî ve Mekki nahiyesi müdürü ve Kavaş Kaymakam Vekili Mutiyullah Bey’e dördüncü rütbe-i Osmanî nişanları Sadaret tarafından tasdik edilmiştir⁵³. Hükümetin bu meselede yavaş davranmasının sebepleri Batı Anadolu’da meydana gelen olaylarda yatmaktadır. Ülkenin önemli bir kısmı işgal altındadır. Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğindeki milli mücadele hareketinin baskısı neticesinde seçimlerin yapılması ve Meclis-i Mebusân’ın açılması gibi gelişmeler Sadaret’in gündemini işgal eden mühim olaylardır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra en güçlü devlet konumuyla İngiltere, Osmanlı sonrası yeni orta doğu düzenini kurmak için 1918-1920 arasında çok sayıda proje geliştirmiştir. Temel ortak noktası İngiliz çıkarları olan bu projelerden önemli bir kısmı Kuzey Irak toprakları ile ilgilidir. Kendi himayesi altında ve dolayısıyla hizmetinde olacak olan bir Kürt devleti tasavvur edilmiştir.

Bu projenin etkilerini derinden hisseden Van Valiliği İngiliz ajanlarının çalışmalarını başarısız kılmak için şu tedbirlere müracaat etmiştir:

⁵⁰ Aynı belge. Midhat Bey Seyyid Taha’ya nişan ve birkaç bin kilo beyaz dart verilmesinin “Hazine-i maliyeyi ızırâr etmeyeceğini bilakis feva’id temin edeceğini” 19 Teşrin-i Sani 1335 tarihli telgrafında vurgulamaktadır. Bk BOA:DH-KMS 50-3/29:19.

⁵¹ BOA:DH-KMS 50-3/29:7 Van Vilayeti’nden Dahiliye Nezareti’ne şifre telgraf.

⁵² BOA:DH-KMS 50-3/29: 6/1-6/2, 17 Şubat 1336/1920.

⁵³ BOA:DH-KMS 50-3/29: 15/2, 23 Teşrin-i Sani 1335, Sadarettten Dahiliye Nezareti’ne takrir.

1. Hükümeti aracılığıyla İngiliz Hükümeti'ni mahalli ajanlarının faaliyetleri için protesto etmek,
2. Bölgede Osmanlı askerî gücünü arttırmak,
3. Nasihat ya da propaganda, ve reislere nişan, taltif ve maaş bağlatmak yoluyla aşiretlerin devlete olan sadakatini sağlamak.

Bölgenin kaderini belirleyen unsurlar arasında mahalli faktörler ikinci sırada olmakla beraber valilerin, çoğu zaman kendi tasarruflarını kullanarak aldıkları bu önlemlerin, bölgenin Türk idaresinde kalmasında faydalı oldukları aşikardır. Özellikle aşiretlerin devlete olan bağlılıklarını devam ettirmede başarılı olan valilik yönetiminin Milli Mücadelenin bölgedeki alt yapısını sağladıklarını söylemek mümkündür.

ABSTRACT

Following the World War I as the most powerful country of the allies, the United Kingdom's administration developed many projects between 1918-1920 to establish a post-Ottoman order in the Middle East. The British administration had been faced with three main obstacles in realising her plans: to destroy the Ottoman Empire without causing its muslim subjects to rebel, to keep Arab nationalism under her control, and to reduce France in the Middle East in a position that would not endanger Britain's interests. Some of the projects developed and discussed in London to find out the best order suited to Britain were related to northern Iraq. These projects mainly envisaged a Kurdish state that would be under the control and in service of the United Kingdom.

The Ottoman administration in Van which had come under pressure by the local British officials applied three precautions to prevent it to be realized:

1. to protest the British government via İstanbul government for her local officials acts.
2. to increase the Ottoman military power.
3. to maintain the loyalty of tribes by advice and persuading the government to pay salary or give title to the chiefs of the tribes.

Although the local factors did not play a leading role in determining the fate of the region it seems that the measures taken up by the governors of Van were significant to preserve the Turkish rule. It is possible to say that a preliminary organization of Turkish national war of liberation in the region were established by the acts of governors.

Keywords: The United Kingdom,
The Ottoman Empire,
The Middle East,
The Governorship of Van,
Tribes.